

УДК 821.161.2 Сушко – 3. 09 (477. 64)
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-2-16>

РОМАН «ОЙКУМЕНА» К. СУШКА: ВІД ФАКТІВ ДО АВТОРСЬКОГО МІФУ

Курилова Ю. Р.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-3475-3858
triks@ukr.net*

Ключові слова: *авторський міф, ідеологія, історіософія, культурна апроприація, мономіф, світоглядна модель, скіфи, історичний роман.*

Стаття містить аналіз історіософської концепції роману «Ойкумена» сучасного запорізького письменника, публіциста і краєзнавця К.Сушка. Акцентується увага на жанрових аспектах, оригінальній світоглядній концепції, простежуються особливості інтерпретації історичних фактів і специфіка авторського бачення історичних подій. Аналізуються стратегії індивідуального авторського міфотворення та історіософія роману. Увага письменника до скіфської проблематики пояснюється із прагненням синтезувати різні періоди історії України. У сучасній українській літературі дуже мало творів із цього періоду. Роман К. Сушка заповнює цю прогалину. Цей твір містить сюжетні та концептологічні паралелі до творів інших письменників, серед яких найбільшу спорідненість можна побачити в романі «Атосса» М. Ульянова та поемі «Скіфська Одісея» Л. Костенко. К. Сушко, як і Л. Костенко, гостро полемізує із російським письменником О. Блоком.

Переосмислюючи історію скіфської держави, автор намагається поєднати різні епохи і акцентує увагу на трьох періодах експансії на територію сучасної України. Суспільний резонанс твору підтверджується особливостями презентаційної кампанії в різних містах України. Автор здійснює деконструкцію соціокультурних та соціополітичних міфів, історико-культурну апроприацію спільного історичного минулого слов'ян. Один із найважливіших аспектів – полеміка із прихильниками кочового способу життя скіфів. У романі органічно поєднані факти й авторський домисел. Автор створює свою оригінальну концепцію, відштовхуючись від свідчень Геродота, і здійснює посутній внесок у розвиток жанру «роману зв'язку часів». Розглядаючи устрій скіфської держави, автор проводить паралелі з сучасною Україною.

Проаналізовано основні аспекти жанрової моделі твору. Авторське жанрове визначення «сказання» спонукає до розгляду цього твору в контексті міфологічної парадигми. В архітектоніці роману чітка структура мономіфу. Специфіку нарації визначають авторські стратегії: синтез різноманітних точок зору формує поліфонію роману, поглиблює його філософський контекст.

NOVEL “THE ECUMEN” BY K. SUSHKO: FROM FACTS TO THE AUTHOR’S MYTH

Kurylova Yu. R.

*Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3475-3858
triks@ukr.net*

Key words: *author’s myth, cultural appropriation, historical novel, historiosophy, ideology, monomyth, worldview model, Scythians.*

The article contains an analysis of the historiosophical concept of the novel “The Ecumen” by the modern Zaporizhzhya writer, publicist and local historian K. Sushko. Emphasis is placed on the genre aspects, the original worldview concept, the peculiarities of the interpretation of historical facts and the specifics of the author’s vision of historical events. Strategies of individual author’s myth-making and historiosophy of the novel are analyzed. The writer’s attention to Scythian issues is explained by the desire to synthesize different periods of Ukrainian history. There are not too much works about this period in modern Ukrainian literature. The K. Sushko’s novel fills the gap. This work contains plot and conceptual parallels to the works of other writers, among which the greatest kinship can be seen in the novel “Atossa” by M. Ulyanov and the poem “Scythian Odyssey” by L. Kostenko. K. Sushko in agreement with L. Kostenko sharply argues with the Russian writer O. Blok. Rethinking the history of the Scythian state, the author tries to combine different epochs and focuses on three periods of expansion into the territory of modern Ukraine. The public resonance of the work is confirmed by the peculiarities of the presentation campaign in different cities of Ukraine. The author’s deconstruction of socio-cultural and socio-political myths, historical and cultural appropriation of the common historical past of the Slavs are defined. One of the most important aspects is the controversy with the supporters of the nomadic way of life of the Scythians. The novel organically combines facts and author’s conjecture. The author creates his original concept based on the testimony of Herodotus, and makes a significant contribution to the development of the genre «time connection novel». Considering the structure of the Scythian state, the author draws parallels with modern Ukraine. The main aspects of the genre model of the work are analyzed. The author’s genre definition of «legend encourages consideration of this work in the context of the mythological paradigm. In the architecture of the novel there is a clear structure of the monomyth. The specificity of the narrative is determined by the author’s strategies: the synthesis of different points of view forms the polyphony of the novel, deepens its philosophical context.

Постановка проблеми. Однією з основних функцій історичної романістики в українській літературі завжди була необхідність актуалізації та трансляції історичної пам’яті, яка значно стимулювала розвиток різноманітних жанрів означеного напрямку. У специфіці розвитку сучасної літератури помітна саме інтенсифікація історичних проєкцій у новому світоглядному контексті. Якщо проаналізувати тенденції цього процесу, то можна виявити такі особливості: маргіналіза-

ція фактажу і посилення ролі вимислу, тематичний перерозподіл (найчастіше об’єктами письменницького зацікавлення стають неоднозначні постаті, неординарні події, кон’юнктурні й сенсаційні аспекти української історії), специфічні моделі національної ідентичності (у цьому можна побачити позитивний вплив соціокультурних трансформацій кінця XX – початку XXI ст. на свідомість українців), альтернативні версії історичних катаклізмів тощо. Стратегії індивідуального

авторського міфотворення – надзвичайно цікавий аспект дослідження в контексті концептуальних парадигм, які сформовані сучасною українською літературою. Дослідники акцентують увагу на диспропорціях політик репрезентації певних історичних періодів, адже антична доба (побут, соціальні й політичні колізії), наприклад, не дуже широко представлені в національній літературі або не окреслені в літературно-критичному каноні (найчастіше прозові й поетичні твори окремих неканонічних або комерційно нереалізованих авторів мають недостатній читацький резонанс). Так, на думку В. Петрука, який здійснив аналіз специфіки скіфської проблематики в українській літературі, у наявності дуже мало творів саме з прадавнього періоду, а «формування глибинної свідомості на Україні має базуватись на відчутті «спільної Батьківщини» з усіма народами колишньої Скіфії – країни, яка разом з Фракією, Дакією, Іберією, Урарту становила невід’ємну частку стародавнього світу, а не лише на пошуках серед них праслов’ян» [1].

До художнього осмислення скіфської доби в українській літературі зверталися І. Білик (трилогія «Дикі білі коні», «Не дратуйте грифонів», «Цар і раб»), Д. Білий («Дивовижні пригоди скіфа Атея»), М. Вінграновський («Скіфська коліска»), В. Владко («Нащадки скіфів»), В.Гладкий («Меч Вайу», «Повелители волков»), В.Жмир та Ю.Хорунжий («Скіфи», «Гонитва до мосту»), Л.Костенко («Скіфська одиссея»), В.Чемерис («Ольвія») тощо. На особливу увагу заслуговує роман російського письменника-емігранта М. Ульянова «Атосса», у концепції якого можна простежити деякі паралелі з ідеологією роману К. Сушка, адже ідея цього твору виникла під час Другої світової війни: похід перського царя Дарія I на Скіфію викликав у письменника асоціації із вторгненнями Карла XII, Наполеона і Гітлера. М. Ульянов прагнув показати схожість завойовницьких стратегій у різних війнах і, віддаючи данину часові й політичній ситуації, стверджуючи власне бачення подій, сучасником яких він є (адже військові операції ідентифікуються в передмові до його книги як «походи вглиб Росії» або «півдня Росії»; до того ж відома праця цього автора «Походження українського сепаратизму» (1966), що свідчить про певні політичні уявлення автора), зобразив скіфів, на думку автора передмови, як захисників цивілізації [2, с. 5]. Оцінку адекватності та достовірності таких геополітичних та історичних проєкцій залишимо для професійних істориків, адже мета цієї статті зовсім інша. Інтерес викликає передусім схожість історіософії творів різних авторів, яка суперечить традиційній раціоналістичній догмі й демонструє прагнення вийти за межі повсякденних уявлень про час і простір.

Роман К. Сушка так само актуалізує глобальні історичні передумови та викликає подібні асоціації, через які можна зробити висновки про напрямки авторського мислення.

Інший твір, який привертає увагу в контексті інтерпретації скіфського коріння в українському родоводі, – це поема «Скіфська одиссея» Л. Костенко, у якій авторка так само започаткувала своєрідну полеміку зі своїм літературним попередником О. Блоком, яку продовжує і запорізький автор К. Сушко. Свою поему авторка писала невдовзі після виходу книжки археолога й поета Б. Мозолевського «Скіфський степ» (1983) та інших праць, у яких розглядалися іранські чи осетинські теорії скіфського етногенезу, як засвідчив дослідник В. Панченко, акцентуючи увагу на тому, що для неї дуже важливим було усвідомлення Скіфії як багатоетнічного утворення [3, с. 21]. На цьому наголошує також і В. Петрук, стверджуючи можливість різноманітних інтерпретацій походження сучасних слов’ян [1].

Прагнення переосмислення К.Сушком української історії органічно знаходить своє продовження в ідеологічній перспективі роману «Ойкумена», який являє собою реконструкцію «причин, обставин і наслідків» походу перського царя Дарія I на стародавню Скіфію. Ідея твору формувалася більше п’яти років, а написаний роман був за півтора роки. Письменник на численних зустрічах із читачами акцентує увагу на трьох періодах експансії на територію сучасної України: похід персів на скіфів, татаро-монгольське нашествя та німецьке вторгнення, – наголошуючи на важливості наслідків саме першої з них.

Отже, **мета цієї статті** – визначити специфіку історіософської концепції роману «Ойкумена» К. Сушка та особливості авторського міфотворення. Реалізація мети передбачає вирішення таких **завдань**: аналіз складових індивідуальної авторської естетичної стратегії (архітектоніка роману, особливості нарації, концепти); інтерпретація співвідношення історичної достовірності та художніх проєкцій історичних фактів; визначення провідних аспектів індивідуального авторського міфу.

Теоретико-методологічні засади дослідження складають елементи герменевтичного, інтертекстуального аналізу, міфокритики (М. Еліаде «Космос та історія» [4], Дж. Кемпбел «Герой із тисячею облич» [5]), концепції історизму художньої літератури (М. Ільницький «Людина в історії» [6]), теоретичні студії філософського роману (В. Герасимчук [7]) використано для аналізу жанрової моделі твору.

Серед публікацій, присвячених творчості К. Сушка, не знайдено теоретичних студій, об’єктом яких був би роман «Ойкумена», – здебільшого, це інтерв’ю або розповіді самого автора. В основ-

ному дослідники і критики творчості письменника звертаються до аналізу проблематики публіцистичних творів (Т. Гиріна [8], В. Ференц [9]); подають загальну характеристику його творчих стратегій (Ю. Кушнерюк [10]) або здійснюють спробу порівняльного аналізу (Ю. Кушнерюк [11]) чи огляд однієї з останніх книг «У згонах» (П. Юрик [12]). Роман «Ойкумена» актуалізує проблематику історичного розвитку південних територій України й національної ідентичності, що надзвичайно актуально в сучасній політичній і соціокультурній ситуації, – тому потрібно розглянути цей твір детально.

Перша презентація роману відбулася 10 лютого 2012 року в Києві, у Будинку письменників у присутності вчених-фахівців з відповідної історичної проблематики В. Отроценка, Ю. Болтрика, В. Петрука, Ю. Шилова, під час якої автор помітив, що стійким залишається стереотип відкидання скіфського коріння в родоводі українців (адже публіцист В. Пепа згадав про слова О. Гончара на презентації книги Б. Мозолевського «Скіфський степ», які засвідчили небажання виводити початки українства від скіфів) [4, с. 242]. К. Сушко із прикрістю констатує неправомірність такої інтерпретації, адже при написанні твору керувався не тільки достовірними науковими джерелами, а й власним відчуттям і розумінням історії рідного краю, інтуїцією й раціональною логікою людини, яка багато років займається не теоретичними, а польовими краєзнавчими дослідженнями.

Наступним кроком літературної пропаганди скіфського родоводу українців мала бути автомобільна кампанія – автопробіг, маршрут якого повторив би шлях війська царя Дарія від села Орлівка (через Татарбунари, Одесу, Миколаїв, Херсон, Берислав, Нову Каховку, Нижні Сірогози, Приазовське, Приморськ, Бердянськ, Кам'янку-Дніпровську, Нікополь до Запоріжжя), проте через фінансові причини й відсутність державної підтримки (інституції й організації, функцією яких є промоція творчої діяльності письменників) її основні складові були скориговані [див. 13, с. 244–252].

Отже, проблематика актуалізації історичної пам'яті вийшла за межі суто літературного феномену: для автора це стало справою пропаганди національних цінностей, аналізу гуманітарних проблем української держави й глибинних масштабних процесів, які спричинили ситуацію, у якій перебуває Україна на сьогоднішній день. Історичний синтез в романі викликає ряд асоціацій із сучасною війною на східних теренах нашої держави, примушує замислитися над ментальними комплексами і травмами, спонукає уважніше придивитися до факторів, які формують історичну траєкторію нації.

У цьому творі автор відповідально використав історичні джерела (дотримується версій академіка Б. Рибаківа, античного історика Геродота [13, с. 241]) талановито поєднавши й вигадку, авторські гіпотези з фактологічною достовірністю. К. Сушко досить детально вивчив усі можливі доступні джерела, намагаючись розкодувати таємниці українського родоводу – такі прагнення автора можна простежити в багатьох його творах (наприклад, присвячених археологічним таємницям півдня України чи рідному селу Бабиній («У згонах»). Зі слів читачів роману, які авторці цієї статті доводилося чути, письменник доволі вільно поводить з деякими історичними фактами, реаліями, етимологією певних географічних назв, проте така інтерпретація не підтверджується детальним аналізом твору, можна констатувати лише наявність оригінальної авторської інтерпретації стародавньої історії: «Бо нічого не вигадував, не мудрував, а лише обережно діставав загорнуте в сувої Історії» [4, с. 243].

В історії української літератури вже були здійснені спроби гострої критики творчої свободи письменника в зображенні історичних фактів: претензії істориків до П. Загребельного [14], дискусії між фахівцями з історії й авторами, які мають різноспрямовані погляди на специфіку відтворення минулого в літературних проєкціях [15]. У цілому позитивно оцінюючи роман, критик В. Добрянський висловив ряд зауважень щодо історичних та логічних розбіжностей: власні назви у грецькій та іранській інтерпретації водночас, невідповідність дат тощо [16], проте це не заперечує естетичної цінності твору та його суспільного резонансу.

К. Сушко інтуїтивно наслідував наявну наукову інформацію, розгортаючи в уяві стародавній світ, продовжуючи творити авторський міф. Про це автор говорить в одній зі своїх останніх книг «Трансмисія слова»: «Бо йшов до Дантура й Дарія довго і здавна, ще змалечку. Відтоді як уперше почув іржання коней у степу та вдихнув на повні груди запах чебрецю (уранці), нагрітої сонцем ковили (вдень) та полину (увечері)» [4, с. 242].

Авторська версія історичних подій заснована на незаангажованій обсервації причин походу Дарія на Скифію і представляє його не як завоюницьку місію, а стратегічну акцію приєднання цієї землі до своєї імперії. Автор засвідчує прихильність до теорії іранського походження скіфів, щодо якої існують сумніви в українській історіографії. У підтексті й на рівні монологічних наративних перспектив провідних персонажів стверджується думка про етногенетичну спорідненість персів і скіфів, проте водночас автор намагається спростувати будь-яку колоніальну залежність – чим надає своєму творові виразного антиколоніального пафосу. Таку тенденцію українізації

скіфської давнини простежуємо в позасюжетних діалогах автора з фіктивними читачами роману (наприклад, [17, с. 14]), у яких послідовно спрямовує читачську рецепцію у певному напрямку.

Деконструкція соціокультурних та соціоісторичних міфів органічно вписується в контекст феномену історико-культурної апропріації, яка є логічною ланкою в ситуації національного ренесансу, який передбачає реалізацію права на створення національної держави. Звичайно, така стратегія включає й елементи ідеалізації та національного привласнення спільного історичного минулого (особливо в поліетнічних регіонах) [див. 18, с. 81; с. 86; с. 89–90]. Особливості трансформації канону національної історіографії схожі з певними стратегіями в художній літературі.

Так, аналізований роман є зразком авторської спроби побудувати логічно зумовлену концепцію. Невипадковими в такому контексті є згадки про Л. Силенка і його працю «Мага Віра» – цим автор формує простір полемічного осмислення стереотипів, які транслюються офіційною історіографією. К. Сушко з'ясовує це питання на рівні численних опозицій, які структурують фабулу твору й апелює до відповідного літературного (роман «Меч Арея» І. Білика [17, с. 13]) і фольклорного та релігійного («Мага Віра» Л. Силенка [17, с. 14]) контексту. Помітно, що автор не дискутує з фаховими істориками, намагаючись жорстко ствердити власне бачення (іронічна інтонація спростовує таку можливу інтерпретацію), а лише відкриває простір вірогідності різноманітних потенційних історичних можливостей. Відштовхуючись від фактів, наведених у працях Геродота, автор своєрідно викриває колоніальну перспективу викривлення елементів культури, яка засвоюється, на прикладі взаємодії греків і скіфів: в епізоді Дантурової розповіді про зраду (захоплюючись грецькими звичаями і був убитий) скіфського царя Скіла, легко можна прочитати алюзію на факти й події колоніального минулого України (культурної асиміляції українців іншими) [17, с. 85]. Тема загарбницьких стратегій греків неодноразово виринає у Дантурових монологах.

Один із найважливіших аспектів роману – полеміка з прихильниками теорії кочового способу життя скіфів: автор спростовує стереотипні уявлення про скіфів як кочівників, навіть дещо ідеалізуючи їх («допитливий читач» дорікає авторові за це [17, с. 75]). К. Сушко провокує читачів до переосмислення легенди, за змістом якої Всевишній подарував предмети, які пов'язані саме із землеробством. Такий персонаж як Дантур набуває функцій авторської маски: його пристрасний монолог із прямими звинуваченнями О. Блокові («Неврівноважений Блок виставив нас азіатами...» [17, с. 39]) відкриває безмір автор-

ської іронії, яку можна пояснити наявністю офіційних археологічних знахідок, про які він оповідає (келих із Куль-Обинської могили, амфори (1862 р.), гребінь і кубок (1912р.) [17, с. 40]). Провідним мотивом є ствердження спорідненості давнього скіфського етносу і сучасних українців. Автором піддається сумніву також чисельність перського війська, невідповідність часових проміжків і географії воєнної операції.

Серед концептів, які формують цілісну світоглядну систему твору, – умови формування світогляду правителів, дитинство, випробування владою, стосунки на різних рівнях. Автор вилучив своїх героїв із часового виміру, їхні монологи – це сповідь за межею земного буття. К. Сушко продовжив традицію «роману зв'язку часів», яка сформувалася в українській літературі в останню третину ХХ ст. Творами цього жанрового різновиду називають романи П. Загребельного («Диво», «Тисячолітній Миколай»), Ю. Мушкетика («Прийдімо, вклонімося») [19, с. 146].

У монологах Дарія й Дантура об'єднуються епізоди різних етапів їхнього життя, дані офіційної історіографії (інтерпретації їхньої діяльності). Якщо проаналізувати внесок К. Сушка у розвій цього жанру, можна стверджувати, що він значно поглибив психологізм (визначальною ознакою нараційної перспективи є експресіоністична тональність) у окремих деталях (рух, відчуття), динаміці komponування епізодів, інтонаційно-емоційній градації, зміщенні перспективи зображення від зовнішньоподієвого плану до внутрішнього. Монологічні перспективи Дантура і Дарія не є опозиційними, ці два персонажі скоріше дихотомія, яка відображає складні колізії індивідуальних доль, обтяжених проблемами вибору й тягарем влади. Підрозділ із монологом Дарія завершується міркуванням про неї («Тож хіба може збагнути, що то є – тягар влади, не звідавший того тягара!» [17, с. 26]), а наступний підрозділ із монологом Дантура розпочинається саме з цього концепту («Владна сила саря не була б такою тяжкою для її носія і загрозливою для тих, на кого вона спрямована, коли б висувалася вона не згори, а здійснювалася знизу, снувалася б між людьми у тій плоскості, в якій вони живуть» [17, с. 27]). Отже, автор використовує прийом синхронізації фабульних складових, щоб поглибити зображення у свідомості персонажів зв'язків і відносин між явищами дійсності, тобто, того, що визначає характер взаємодії кожної людини із середовищем, у якому їй доведеться існувати. Моральні сумління персонажів, моралізаторська інтонація – риси, які дають підставу констатувати наявність рис параболічного жанру, адже за розповіддю про похід Дарія прихований інший змістовний план – історіософія (концепція національного

родоводу й менталітету). У процесі прочитання у свідомості формується не образ давніх держав (хоча історичний колорит присутній), а сучасної України, здається, що йдеться про Дніпро і степи, такими, як бачить їх сучасний українець. Скіфський менталітет визначають зваженість думки, раціональна логіка. Правитель Дантур відчуває на полі пристрасну жагу до землеробської праці. І хоч автор і використовує окремі міфема (зіронька гестера Ситниця), міфологеми (Змієнога Богиня), проте звернення його героя до Усевішнього актуалізує християнський контекст.

Авторське жанрове визначення «казання» спонукає до розгляду цього твору в контексті міфологічної парадигми. Якщо проаналізувати архітектоніку роману – можна зробити висновки про свідоме чи несвідоме наслідування структури мономіфу (теорія Дж.Кемпбелла). Ця модель є універсальною для побудови численних міфологічних сюжетів й різножанрових літературних текстів. Роман має тричленну структуру, яка відповідає схемі мономіфу («Мандрі героя»). Саме такі елементи складають розділи «Спонука» – «Наслання» – «Осяяння»: обидва персонажі долають певні семантичні межі, які визначають завершення одних життєвих подій і початок інших.

Оповідь починається зі своєрідного вступу («Передовсім»), який актуалізує етногенетичний контекст: міф про походження скіфських племен від трьох братів. Алюзія досить легко прочитується, проте автор вносить суттєві корективи в інтерпретацію міфологічного матеріалу. Деталь, яка мотивує рецепцію у певному напрямку, – означення братів як прибульців: «...віддавши землю тим, що прийшли запізно» [17, с. 4]. Одна з версій Геродотового переказу про походження скіфських племен – історичне оповідання, яке відтворює факти переміщень скіфів з Азії до Північного Причорномор'я, яке не дуже популярне серед фахівців [20, с. 275]. На цьому фактові й заснована авторська міфологема «братерства» й «суперництва» Дарія й Дантура, яким сподобалась одна й та сама дівчина Дарина. Автор не зловживає цим сюжетом, але в структурно-семіотичному плані твору цей збіг не є випадковим з огляду на численні етимологічні проєкції (географічні назви, оніми як складові картини світу, яка закономірно відтворена в мові давнього етносу). Дарина набуває функції медіатора, який має вирішити усі протиріччя і протистояння, актуалізувати недосконалість світобудови і спровокувати інших героїв на гідні вчинки. Особливістю такого персонажа є нестандартна поведінка й анагоризм, тобто, момент сюжетної дії, у якому відбувається розв'язка конфлікту: скоти дивуються дивному вчинкові дівчини, яка сама кидається на списи персів – і тільки Дантурові відома справжня при-

чина, адже Дарина рятує перського царя від ганебного полону. Момент її загибелі – кульмінаційна частина другого розділу роману «Наслання».

Номінація персонажів лексемами «Мир», «Труд», «Лад» викликає асоціації з дискусійною етимологією, запропонованою С. Куландою [21, с. 194], яка відсилає читача до проблематики кастового перерозподілу в етнічній структурі скіфів. Такі факти спрямовують до соціального контексту міфу про походження племен і пояснюють певні аспекти істріософської концепції К. Сушка: намагання письменника здійснити незаангажований аналіз причин, передумов і наслідків масштабних історичних подій. У вступі ця авторська інтенція підтверджується наданням рівних прав усім трьом братам (на відміну від варіанту легенди, у якій правителем стає щасливий обранець і єдиний спадкоємець царства). Оніми «Мир», «Труд», «Лад», якими Господь нарекає гідних обранців, яким дарує родючу землю, асоціативно (свідома чи несвідома авторська стратегія) викликають в уяві образ ідеальної держави із розвиненими структурами і апелюють до проблематики індо-іранських каст у скіфів (вої, жерці, хлібороби), тобто автор повсякчас шукає паралелі між різними етнонаціональними утвореннями, здійснюючи «культурну апроприацію» і міфологізуючи генетичні витоки українського народу.

У наступних трьох розділах роману відтворені різні етапи життя обох правителів. Розділ «Спонука» логічно актуалізує першовитоки, ментальні передумови формування особистостей двох правителів, яким судилося визначати своїми рішеннями колективну долю свого народу. Основні мотиви цієї частини твору: ініціація (народження, перші травми і випробування, самоусвідомлення), комунікація (взаємини із членами сім'ї, слугами, жерцями, побратимами), контакт із сакральним (вірування, поховальні обряди тощо). Авторська логіка апелює до універсальних категорій людського існування: принцип презумпції невинуватості вихідний як для опису колонізатора, так і опису колонізованого. Автор шукає причини і витоки історичних подій на мікрорівні людської психіки, відкриває суб'єктивний вимір історії: «Світ обступив мене щільно одразу по з'яві моїй у ньому, і чим далі то все ширився і ширився ...» тим нагальніше став утямлювати запаморочливе нескінчення його – світу – загалом, водночас глибокої щемно проймаючись чіткими межами того простору, що моїм був, бо нашим, рідним він звався» [17, с. 10].

У розділі «Наслання» знаходимо мотиви долі, вибору, призначення. За принципом ізоморфізму (провідний принцип міфічного світосприйняття) у цій частині стратегії й інтенції персонажів взаємозамінюються: автор поступово нарошує

емоційно-інтонаційну градацію – Дантур виявляє жорсткість і підсвідому жагу помсти (за Дарину), а Дарій демонструє психічну слабкість і сумніви, не властиві для завойовника і вмотивовані відчуттям спорідненості, яке переживає перський володар, споглядаючи степові простори.

Розділ «Осяння» складають мотиви завершення випробування, повернення, спасіння. Повне коло мономіфу передбачає осягнення певної мудрості героєм, виконання завдань, досягнення мети [5, с. 197], також герой може отримати підтримку вищих сил [5, с. 200]. Автор мотивує доцільність рішень Дантура сценами із появою Змієногої Богині (Матері роду сколотського), яка всіляко спрямовує його. Ціннісні перспективи персонажів сходяться у пункті спільного несприйняття еллінів: як для сколотів, так і для персів – це завойовники, а така стратегія для Дантура і Дарія є обтяжливою, їхній похід – це своєрідна зустріч братів, які відчувають свою давню спорідненість. Авторська концепція заснована на принципі толерантності й утриманні від насильства, відсилає читача до концепцій, які обстоюють фемінний характер ментальності давніх предків українців: «... народ наш сколотський, жіночу природу має» [17, с. 333].

Специфіка нарації підпорядковується авторській стратегії: синтез різноманітних кутів зору (авторської нарративної перспективи, суб'єктивного мовлення провідних персонажів, введення додаткових фігур «уважного лінгвіста» («невдоволеного лінгвіста»), «вимогливого читача» («допитливого читача»), «обуреного археолога», «заклопотаного історика», які актуалізують іронічний дискурс авторської гри з читачем) визначає жанрову матрицю твору. Цей синтез визначає поліфонію роману, поглиблює його філософський контекст.

Під час презентації своєї книги автор зауважував, що позичив прийом монологічної оповіді в П. Загребельного (роман «Я (Богдан)» – про це йдеться й в останньому розділі роману [4, с. 313]), проте варто зауважити, що й відомий український письменник не першим використав його, адже принцип суб'єктивізації нарративу – тенденція, яка формувалася певний час у європейських літературах.

Атрибутивними ознаками філософського роману є рефлексивне письмо, поліфонічна структура, логіка роздумів і раціональність. Саме такі риси визначають стиль авторської нарації у жанрових вставках (у формі діалогів), які своєрідно

співвідносять реальності автора, персонажа й оповідача. Письменник, ніби передбачаючи звинувачення в історичній недостовірності, заангажованій інтерпретації певних історичних фактів (згадаймо дискусії 80-х років ХХ ст. про співвідношення домислу, вимислу в українській історичній романістиці [див. 15]), дає пояснення у відступах до розділів, які оформлюють світоглядну перспективу двох провідних персонажів. Такий композиційний прийом поглиблює універсальний аналіз основоположних психологічних якостей історичних осіб, дає можливість відчути відносність різноманітних наукових інтерпретацій та можливу неадекватність історіографічних концепцій, які побутують в науці й експлуатуються в політичній сфері. Правомірно визначити жанр твору як історико-філософський роман за наявності цілісної авторської концепції, яку складають такі аспекти: інтерпретація історичного розвитку кожної національної спільноти як універсальної (її утворюють схожі етапи), ізоморфність суб'єктів глобального історичного конфлікту, критичне переосмислення стійких стереотипів щодо походження різних етнічних спільнот, міфологізація родоводу українців.

Отже, специфіку історіософії роману «Ойкумена» складають такі елементи авторського міфомислення: культурна апроприація спільного слов'янського історичного минулого, переосмислення специфіки історіографічної інтерпретації походу Дарія на скіфів, полеміка щодо ментальних, соціальних аспектів функціонування скіфської держави, універсальні принципи людського існування, християнська етика. Поетика твору включає елементи, які характеризують специфіку індивідуальної авторської стратегії: дидактизм і критичний пафос авторської нарації (використання прийому маски в різних іпостасях), тричленну структуру роману (апеляція до міфічного світогляду, універсальних буттєвих принципів), монологічний принцип оповіді. Логіка співвідношення доконаних історичних фактів та їхня авторська інтерпретація відкриває можливості для нових версій – як наукових, так і художніх.

Перспективою подальших досліджень специфіки авторського метанаративу є аналіз циклу творів про Хортицю, публіцистики К.Сушка в контексті різних теорій національної ідентичності автора, читача, тексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрук В. Коментар до Геродота та деякі інші роздуми з приводу скіфської теми в українській літературі. *Літературна Україна*. № 43(4296). 27 жовтня 1988 р. URL : <http://unicyb.kiev.ua/~petruk/KomentHerodot.htm> (дата звернення: 02.03.2020).
2. Ульянов Н.И. Атосса : роман. Нью-Йорк : Издательство имени Чехова, 1952. 205 с.
3. Панченко В. «Скіфська одиссея»: полеміка з Олександром Блоком. *Поетика Ліни Костенко в часах перехідних і вічних: матеріали круглого столу / ред.-упоряд. Т.В. Шаповаленко*. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. С. 17–22.

4. Элиаде М. Космос и история. Избранные работы. Москва : Прогресс, 1987. 312 с.
5. Кэмпбелл Дж. Тысячеликий герой. Москва : Рефл-бук, Аст. Київ : Ваклер, 1997. 384 с.
6. Ільницький М. Людина в історії (Сучасний український історичний роман). Київ : Дніпро, 1989. 356 с.
7. Герасимчук В. Специфіка тексту філософського роману ХХ століття : автореф. дис. ... д-ра філософ. наук : 09.00.08. Київ, 2008. 28 с.
8. Гиріна Т. Проблематика роману «Я вибираю Хортицю» К. Сушка». *Наука і вища освіта : Тези доповіді учасників XV Міжнародної наукової конференції молодих науковців*. Ч. 3. Запоріжжя : КПУ, 2007. С. 311–312.
9. Ференц В. «І правитимуть нами користі своєї ради» : [Рец. на роман К.Сушка «Бентежна Хортиця»]. *Слово Просвіти*. 2009. № 4. С. 15.
10. Кушнерюк Ю. Проза К. Сушка: жанрові параметри та творчі стратегії. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Серія: Філологія*. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. № 3. С. 108–112.
11. Кушнерюк Ю. Образ тварини як риторичний прийом у повісті «Кіт з потонулого будинку» Г. Пагутяк та в романі «Інспектор Хорс» К. Сушка. *Сучасні літературознавчі студії. Топос тварини як антропологічне дзеркало: Збірник наукових праць*. Київ : КНЛУ, 2011. Вип. 8. С. 483–491.
12. Юрик П. «Євшан-зілля від Костянтина Сушка» : [про нову книгу К.І. Сушка «У згонах»]. *Українська літературна газета*. 2014. 10 жовтня (№ 20). С. 18.
13. Сушко К. ТрансМісія слова. Біялітературні поневіряння. Нікополь : ТОВ Принтхаус Римм, 2016. 340 с.
14. Шестопап М. Літературні кізяки на дорогах історії. *Дніпро*. 1999. № 1–2. С. 111–131.
15. Питання взаємозв'язку художніх історичних творів з науковою літературою. *Український історичний журнал*. 1989. № 7. С. 31–48.
16. Добрянский В. Рецензия на «Ойкумена» (Константин Сушко). URL : <http://www.proza.ru/rec.html?2013/02/07/1470> (дата звернення: 25.03.2020).
17. Сушко К.І. Ойкумена. Сказання про дивний похід царя перського Дарія до Скитії літа 514-го ще за старої доби : роман. Дніпропетровськ : ІМА-прес, 2011. 347 с.
18. Касьянов Г. «Пикник на обочине»: осмысление имперского прошлого в современной украинской историографии. *Новая имперская история постсоветского пространства: сборник статей / под ред. И.В. Герасимова, С.В. Глебова, А.П. Каплуновского, М.Б. Могильнер, А.М. Семенова*. Казань : Центр исследований Национализма и Империи, 2004. С. 81–108.
19. Кондратюк М. Жанрова специфіка українських романів «зв'язку часів». *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2004. Вип. 15. С. 146–149.
20. Андреев В. Виктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2012. 476 с.
21. Кулланда С. В. *Lingua Scythica ad usum historici. Древности скифской эпохи: сборник статей*. Москва : ИА РАН, 2006. С. 194–209.

REFERENCES

1. Petruk V. (1988) Komentar do Gerodota ta deyaki inshi rozдумы z pryvodu skifs'koyi temy v ukrains'kiy literaturi [Commentary on Herodotus and some other reflections on the Scythian theme in Ukrainian literature]. *Literary Ukraine*. № 43 (4296). October 27. URL: <http://unicyb.kiev.ua/~petruk/KomentHerodot.htm> (access date: 02.03.2020).
2. Ul'yanov N. I. (1952) *Atossa* [Atossa: a novel]. New York: Chekhov Publishing House. 205 p.
3. Panchenko V. (2005) «Skifs'ka odisseya»: polemika z Oleksandrom Blokom [«Scythian Odyssey»: debate with Alexander Blok]. *Poetry of Lina Kostenko in transitional and eternal times: materials of the round table / ed.-order. T.V. Shapovalenko*. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Publishing House. P. 17–22.
4. Eliade M. (1987) *Kosmos i istoriya. Izbrannye raboty* [Space and history. Selected works]. Moscow: Progress. 312 p.
5. Campbell J. (1997) *Tusyachelikiy geroy* [The Hero with a thousand faces]. Moscow: Refl-buk, Ast. Kyiv: Vakler. 384 p.
6. Il'nytsky M. (1989) *Lyudina v istorii* (Suchasnij ukrains'kij istorichnij roman) [Human in history (Modern Ukrainian historical novel)]. Kyiv: Dnipro. 356 p.
7. Gerasymchuk V. (2005) *Specifika tekstu filosofs'kogo romanu XX stolittya* [Specific character of the text of philosophical novel of the 20 century]. Thesis for a degree of doctor of philosophical sciences, speciality : 09.00.08. Kyiv : Taras Shevchenko National University. 28 p.

8. Girina T. (2007) Problematika romanu «Ya vibirayu Horticyu» K.Sushka [Problems of the novel «I choose Khortytsia» by K. Sushko]. *Science and higher education: Abstracts of the participants of the XV International Scientific Conference of Young Scientists*, Part 3. Zaporizhzhia : CPU. P.311–312.
9. Ferenc V. (2009) «I pravytymut' namy korysti svoeyi rady» : [Rec. na roman K.Sushka «Bentezhna Hortytsya»] [«And we will rule the benefits of their council» : [Rec. on the novel by K. Sushko «Confused Khortytsia»]. *The word of Enlightenment*. № 4. P. 15.
10. Kushneryuk Y. (2013) Proza K. Sushka: zhanrovi parametry ta tvorchy strategii [Prose by K. Sushko: genre parameters and creative strategies]. *Bulletin of Zaporizhzhia National University: Collection of scientific works. Series: Philology*. Zaporozhye: ZNU. № 3. P.108–112.
11. Kushneryuk Y. (2011) Obraz tvaryny yak rytorychnyj pryjom u povisti «Kit z potonulogo budinku» G.Pagutyak ta v romani «Inspektor Hors» K.Sushka [The image of an animal as a rhetorical device in the novel «The Cat from the Sunken House» by G. Pagutyak and in the novel «Inspector Horse» by K. Sushko]. *Modern literary studies. Animal topos as an anthropological mirror: A collection of scientific papers*. Kyiv: KNLU. Issue 8. P.483–491.
12. Yuryk P. (2014) «Evshan-zillya vid Kostyantyna Sushka» : [pro novu knygu K.I.Sushka «U zgonah»] «Evshan-potion from Kostiantyn Sushko»: [about the new book by K.I. Sushko «In thefts»]. *Ukrainian literary newspaper*. October 10 (№ 20). P. 18.
13. Sushko K. TransMisiya slova. Bilyaliteraturni poneviryannya [TransMission of the word. Bilateral literary wanderings]. Nikopol: Printhouse Rimm Ltd., 2016. 340 p.
14. Shestopal M. (1999) Literaturni kizyaki na dorogakh istorii [Literary snags on the roads of history]. *Dnipro*. № 1-2. P. 111–131.
15. Pytannya vzayemozv'yazku khudozhnykh istorychnykh tvoriv z naukovoyu literaturoyu (1989) [The question of the relationship of artistic historical works with scientific literature]. *Ukrainian Historical Journal*. № 7. P.31–48.
16. Dobryansky V. (2013) Retsenziya na «Oikumena» (Konstantin Sushko) [Review of the «Ecumenical» (Konstantin Sushko)]. URL: <http://www.proza.ru/rec.html?2013/02/07/1470> (access date: 25.03.2020).
17. Sushko K.I. (2011) Oikumena. Skazannya pro dyvnyi pokhid tsarya pers'kogo Dariya do Skytii lita 514-go shche za staroyi doby [Ecumenical. Legends about the strange march of Persian King Darius to Scythia in the summer of 514 in the old days: a novel]. Dnipropetrov'sk: IMA-press. 347 p.
18. Kasyanov G. (2004) «Piknik na obochine»: osmysleniye imperskogo proshlogo v sovriemniyoy ukrainskoy istoriografii [«Picnic on the roadside: understanding of the imperial past in modern Ukrainian historiography»]. *New imperial history of the post-Soviet space: a collection of articles* / ed. I.V. Gerasimov, S.V. Glebov, A.P. Kaplunovsky, M.B. Mogilner, A.M. Semenov. Kazan: Center for Nationalism and Empire Studies. P.81–108.
19. Kondratyuk M. (2004) Zhanrova spetsyfika ukrayins'kykh romaniv «zvyazku chasiv» [Genre specifics of Ukrainian novels «connection of times»]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State Pedagogical University*. Vol. 15. S. 146–149.
20. Andriyev V. (2012) Viktor Petrov. Narysy intelektual'noyi biografiiy vchenogo [Victor Petrov. Essays on the intellectual biography of the scientist: a monograph]. Dnipropetrov'sk: Gerda. 476 p.
21. Kullanda S. V. (2006) Lingua Scythica ad usum historici. *Antiquities of the Scythian era: a collection of articles*. Moscow: IA RAN. P.194–209.